

τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ὑπάρχει: 1,₂ μετὰ τὸ Πατριάρχης, 2,₂ ἐπίσης, 461,₈₆₋₈₇ πρὸ τοῦ Καλλίνικος καὶ 464,₁₀₃, μετὰ τὸ Πατριάρχης 465,₂ ἐπίσης.

Α. ΣΙΓΑΛΑΣ

Martini Crusii. Diarium, 1598-1599, ἐκδιδόμενον ὑπὸ W. Göz καὶ Ernst Conrad ἐν Τυβίγγῃ 1931. σ. VIII+420 8°.

§ 1. Πρὸ μηνὸς ἐξῆλθε τῶν πιεστηρίων τοῦ ἐν Τυβίγγῃ γνωστοῦ ἐκδοτικοῦ βιβλιοπωλείου Laupp ὑπὸ τὸν ἄνωθι τίτλον νέος αὐτοτελῆς τόμος τοῦ Ἡμερολογίου (Diarium) τοῦ φιλέλληρος καὶ φιλανθρώπου ἐκείνου τῆς Τυβίγγης καθηγητοῦ Μαρτίνου τοῦ Κρουσίου. Ὁ τόμος οὗτος περιλαμβάνει τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον μέρος τοῦ ΣΤ^{ου} τόμου τοῦ Ἡμερολογίου (ἀπὸ τῆς σ. 627-840) τοῦ ἔτους 1598 καὶ ὄλον τὸν Ζ^{ον} τόμον (ἐκ σ. 608) τοῦ ἐπομένου ἔτους 1599.

Οἱ διαληφθέντες τόμοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν κώδικα τὸν ὑπὸ στοιχ. καὶ γρ: Μh 466 ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις ἀπαρτίζεται ἐν ὄλῳ ἕξ ἔννεα τόμων πολυσελίδων. Τὸ ποικίλον περιεχόμενον αὐτοῦ, τὸ πολύτιμον καὶ χρήσιμον καὶ περιεργον ἅμα, κατέστησα ἐν πρώτοις γνωστὸν διὰ τῆς μελέτης μου ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ ἀειμνήστου Κόντου (1893), ἐν τῇ R. d. Études Grecques (1898) καὶ τελευταῖον διεξοδικώτερον καὶ ἐπιστατικώτερον ἐν ταῖς περὶ Λασκάρων καὶ περὶ Παλλῶν πραγματείαις μου ταῖς δημοσιευθείσαις ἐν τῇ παρούσῃ Ἐπετηρίδι κατὰ τὸ ἔτος 1927.

Ὁ Κρούσιος εἶναι ὁ τῶν γλωσσῶν καὶ συγγραφέων ἑκατέρας Πώμης καὶ τῆς Ρητορικῆς ἐν Τυβίγγῃ διδάσκαλος, ὁ ἀπὸ τοῦ 1559 μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (Φεβρ. 1607) ἐν τῇ συμπαθεῖ πόλει τῆς Βυρτεμβέργης μετὰ σθένους καὶ λεπτολόγου παρηρησίας κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσιον τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐρευνήσας περὶ ὄλων τῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν ἀφορῶντων, εἶναι ὁ διάδοχος τοῦ Μελάγχθονος, Ρεϋχλινίου, Κουρέρου καὶ Καμεραρίου Ἰ. ἐν τῇ περικλύτῳ Ἀκαδημίᾳ τῆς Τυβίγγης, διδάσκαλος τῶν κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, Φιλολογικὴν τε καὶ Θρησκευτικὴν, χρόνων. Ὁ Κρούσιος εἶναι ὁ τολμητίας ἐκείνος Σουηβός, ὅστις αὐθρομήτως ἐζήτησεν, ἵνα πληροφορηθῇ ἐπακριβῆς πῶς ἔχουσι τὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνος, οὗ τοὺς ἀρχαίους θησαυροὺς ἀποθησαυρίζων ἐδίδασκεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μετ' ἰδιαζούσης στοργῆς, πῶς τὰ τῆς γλώσσης αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς θρησκείας, διότι ἐνομιζέτο ὅτι σχεδὸν τὸ ἔθνος δὲν ζῆ, ὅτι καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ σὺν τῇ ἑλευθερίᾳ ἀπώλεσε. Καὶ λοιπὸν ἔκρουσεν, ὡς λέγει, «πόρρω ἀπωκισμένος καίπερ οὐ βασιλεὺς μακρόχειρ, θύρας ἡσφαλισμένας φορτικῶς μὲν ἴσως, εὐτυχῶς δ' ὅμως καθάπερ

καὶ ὁ Κύριος τῷ κρούσαντι ἀνοίγεσθαι ἀπεφάνητο» (Turcogr. 441) χαίρων δὲ ἀπομνημονεύει ὅτι οὐκ ἀπεκρούσθη τὸ τῆς κρούσεως τολμηρόν.

Ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ μακρὰ ἐκείνη ἀλληλογραφία αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐν Κων/πόλει, ὅτε ἔμαθε καὶ ἐπίσθη ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ζῆ, ὅτι ἡ γλῶσσα ἡ Ἑλληνικὴ καλλιεργῆται, καίτοι Ἑλληνικῶν χαρίτων τὸ κλέος βαρὺς ὤλεσεν αἰῶν, ὡς ἔγραφεν ὁ Ζυγομαλᾶς αὐτῷ. (Turcogr.: 94). Ἡ ἀλληλογραφία ὑπεβοηθεῖτο διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τῶν ἐφημεριῶν τῆς ἐν Κων/πόλει Γερμανικῆς πρεσβείας, τοῦ Γεραχίου Στ: καὶ τοῦ Σβάϊκερ Σολ. (Σιωπικοῦ) καὶ τοῦ ἐν Βενετία Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρου καὶ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, καθόλου εἰπεῖν διὰ παντὸς μέσου. Ὁ καλὸς Κρούσιος ἐπὶ τέλους παραμυθούμενος τὸν κυριώτερον φίλον καὶ ἀνταποκριτὴν αὐτοῦ Θ. Ζυγομαλᾶν παραπονούμενον . . . γράφει «ὕμῶν μὲν ἔργον τῷ παρόντι στέργειν καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἀναρτᾶσθαι». Τῇ ἀληθείᾳ λαμπρὰ καὶ ἐπιτυχῆς συμβουλή, ἰσχύουσα ἔσσει.

§ 2. Ὁ Κρούσιος ἤρχισε γράφων τὰ *Diaria* αὐτοῦ, τὰ καθ' αὐτό, ἀπὸ τοῦ 1573 καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 19 Σεπτεμβρίου 1604, ἡμέρας γενεθλιακῆς αὐτοῦ, ἣν ἰδιαίτερος ἐτίμα καὶ ἐδόξαζε, καὶ συνέπτυξεν εἰς τοὺς ἐννέα διασφραζομένους τόμους, σχήματος τετάρτου. Ἐγράφε καθ' ἑκάστην, ἀντέγραφε τὰς Ἑλληνιστὶ ἢ ἄλλας ἀποστελλομένας αὐτῷ ἐπιστολάς, ἐσημειοῦτο τὰς τῶν προσερχομένων αὐτῷ πρὸς βοήθειαν Ἑλλήνων ἀνακινώσεις περὶ ποικίλων ὄσων πραγμάτων, διότι ὅλοι ἐκ τῶν τῆς λεγομένης μετέπειτα Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ νήσων, τῆς Κρήτης αὐτῆς καὶ τῆς Κύπρου, προήρχοντο, ἐν ὄλῳ τριακοντατριῶν (1579-1592) ἐὰν ἡ ἀρίθμησίς μου δὲν μὲ λανθάνη, πλὴν ἑνός, τοῦ Ἰωανᾶ Ταριδζίου μοναχοῦ τῆς μ: τῆς ἁγίας Τριάδος ἐκ Κυζίκου τῆς καθ' αὐτὸ Ἀνατολῆς τριακοστοῦ τετάρτου αὐτοῦ πρόσφυγος βοήθειαν ἐπὶ τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτοῦ ζητοῦντος. (Ὅρα Θεολογίας 1930 σ. 193 κ.έ.). Ἐννοεῖται ὅτι ὅλοι ἐτύγχανον τῆς βοήθειας τοῦ Κρούσιου¹, εἰ καὶ τινες δὲν

¹ Πρῶτος Ἑλλήν ἐπισκεψάμενος εἰς Τυβίγγην τὸν Κρούσιον ἦτο κατὰ τὸ 1557 (Μαρτίῳ) Νικόλαος ὁ Καλός, (Turcogr.: 323), παρ' οὗ ἐκινήθη καὶ εἰς ἐκμάθησιν τῆς νεοελληνικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαν ὀνόματα προσφύγων Ἑλλήνων ἀπαντῶσιν (δρα κατωτέρω ἐν τῷ ἀνεκδότῳ ἔτι Η (VIII) τόμῳ, ἐξ Ἰωαννίνων, ἐκ Δήμου, ἐκ Κρήτης διὰ τινος τῶν ὁποίων συστατικῆν ἐγκύκλιον δίδει ὁ Thomas Contarinus, gratia Dei et sedis Apostolicae Archiepiscopus Candiae κεχροτισμένην Φεβρουαρίῳ (22) τοῦ 1599) καὶ ὁ Φιλαδελφείας Γαβριήλ, ἀλλὰ λατινιστὶ καὶ οὐτος. Παρὰ τῶν προσφύγων τούτων ἀνεκινώθη εἰς τὸν Κρούσιον, ὡς αὐτὸς σημειοῦται κατὰ τὸ 1600 ὅτι «Viderunt Michaelem natione Graecum, μαυρογένειον, παληκάρι esse juvenum Βλαχίας waivodam.

ἐφάνησαν ειλικρινεῖς, ἀλλὰ κομισταὶ πλαστῶν πιστοποιητικῶν, δι' ὃ καὶ παρά-
 πονα διαβιβάζει κατὰ τὸ 1600 γράφων τῷ Ζυγομαλᾷ ἐπὶ τούτῳ, οὐδὲ τὰς
 ὑποσχέσεις αὐτῶν περὶ ἀποστολῆς πληροφοριῶν . . . ἐτήρησαν, καίτοι αὐτὸς
 εἰς ὅλους οὐδέποτε ἀπρόθυμος καὶ ἀφιλόξενος ἐφάνη. Ἐν δυσσυμβλήτῳ
 γραφῇ καὶ ἐπιτομογραφίᾳ καὶ ταχυγραφίᾳ, ἦν αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ ἀνομολο-
 γοῦσι (böz-schwer zu lesen . . .) τοῦ ἀναμείκτου τούτου πολυτόμου κώδικος
 ἀναμείκτου καὶ ἐν πολυγλωσσίᾳ ὁ Κρούσιος περὶ ὅλων ὀμιλεῖ, περὶ πολιτικῶν
 πραγμάτων, π. χ. προελάσεως τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην (Σουλεϊμάν
 Νομοθέτου κ. ἑ.) λαμβάνει πληροφορίας καὶ παρὰ τῶν προσφευγόντων
 αὐτῷ Ἑλλήνων π. χ. κατὰ Μάιον τοῦ 1599, ὧν εἰς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Πελαγο-
 νίας καὶ Περλεάπου Ἱερεμίας σὺν τῷ Ἀχριδῶν ὅτι *Walachiae Despotam hodie esse Μιχαήλ, Graecum rium . . . Michaëlem contra Turcas omnia hactenus fortiter gessisse. Sic audio apud nos ex aliis etiam: omnes magnas res, quae hoc bello contra Turcas gestae sint, à Lutheranis gestas esse . . .*»

Ὅτε ἀνεχώρει ἐκ Τυβίγγης ὁ Ἱερεμίας διὰ θερμοτάτων εὐχῶν
 καὶ εὐλογιῶν ἀμφοῖν ταῖν χερσῶν ἀποχαιρετίζων τὸν Κρούσιον, οὗτος, ἀφοῦ
 ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀχριδῶν ἱκανὰς πληροφορίας οὐ μόνον περὶ πολι-
 τικῶν ἀλλὰ καὶ περὶ θρησκευτικῶν, κατὰ τὰ δεῖπνα κυρίως, προσφέ-
 ρων τὰς εἰκόνας αὐτοῦ ἠΰξατο («ορτανί, λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῷ χειρογράφῳ)
 » τῷ Βαλαχίας Μιχαήλ μακρὰν καὶ νικητικὴν ζωήν» (σ. 257).
 Ὁ Κρούσιος ἠγαρήσιον ἀκούων παρ' αὐτῶν [καὶ τῶν ἄλλων προσφύγων]
 ὅτι «πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος γινώριμος» ἦτο¹.

Ὁ Κρ. «ἀκορέστως φιλέλλην» καὶ περὶ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης
 ἐφρόντισεν, ἵνα γένηται κάλλιστος αὐτῆς κάτοχος, οὕτως ὥστε πρῶτος
Barbarograecae Linguae in nostram Germaniam Introdutor ἐκλήθη²
 οὐχὶ ἐκ συμφέροντος διὰ τὰς μετὰ τῆς Κων/πόλεως σχέσεις, ἀλλ' ἔξ ἀγάπης
 καὶ στοργῆς πρὸς αὐτὴν καὶ πρὸς πᾶν Ἑλληνικόν, ὡς τοῦτο κατεδείχθη φανε-

Moscovita est ejus σύμμαχος mittens ei πολὺ χρυσάφι καὶ ἀσημι. «Πρόκειται περὶ
 Μιχαήλ τοῦ Γενναίου (Brave) πρβλ. X e n o p o l : Histoire de Romaines r. A' καὶ Jorga :
 Gesch. d. Osman : Reichs r : III 296.

¹ Περὶ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης τοῦ τε Ἀχριδῶν καὶ τοῦ Πελαγονίας μετέδωκα ἐν τῇ
Revue des E. Grecques τοῦ 1898 ἱκανὰς πληροφορίας καὶ ἔγγραφα λατινιστί. Τώρα ἐν
 τῷ τόμῳ τῷ ὑπ' ὄψιν μου τὰ κατ' αὐτοὺς συμπληροῦνται, παραναγνώσεις δ' ἐμοῦ
 διορθοῦνται.

² J. M. Langii D. ad Poesin - Barbarograecam succincta Introductio. Accedit
*Batrachomyomachia Homeri à D. Zeno Zachynthio . . . cum interpretatione Latina
 et Annotationibus B. Martini Crusii Professoris . . . Celebratissimi et πρώτου*
 . . . ἐν Altdorf MDCCVII 4^ο Ἐπίσης *Turcogr* : 185. Πρβλ ε : *Legrand*. B. Hell.
Dix-huitième S. Paris 1918 ὑπ' ἀρίθ. 48.

ρώτατα καὶ μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν θρησκευτικῶν συζητήσεων μετὰ τῶν ἐν Φαναρίῳ, τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ, δι' ὧν ὁμοδοξία καὶ ἔνωσις Διαμαρτυρομένων καὶ Ὁρθοδόξων ἐπεζητεῖτο. Ἡ ἀλληλογραφία περιορίσθη μὲν καὶ ἐκ πολιτικῶν καὶ ἄλλων λόγων, ἀλλὰ δὲν διεκόπη, ὡς τὰ νεώτερα γράμματα μετὰ ἔτη τοῦ Κρουσίου καὶ τοῦ Θεοδοσίου καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς ἐξηγήσεις μαρτυροῦσι, μάλιστα ὅτε ὁ Θεοδόσιος κατὰ τὸ 1597 ὑπογράφων ὡς πρωτονοτάριος καὶ δικαιοφύλαξ τῆς δυστυχοῦς ἐκκλησίας πατριαρχείου καὶ εἰς τὸν Ἰάκωβον τὸν καγκελλάριον τῆς Θεοφρουρήτου μεγαλοπόλεως Τυβίγγης . . . περιγράφει τὰ δεινὰ τῶν ἀθλίων γραικῶν καὶ τὰ ἑαυτοῦ. *Durat hoc malum jam 8 annos. Qui non dat, sed vel unum diem moratur: θάνατος ἢ ζημία: διὰ σιδηρᾶς, εἰπεῖν ῥάβδου: κλοιῶν, φυλακῆς καὶ τῶν ἀπαγόντων εἰς ἄδην. Hinc bonus Theodosius, δι' ᾧ ὁ Κρούσιος σημειοῦται: ergo petit eleemosynam, φράσιν, ἦν μετὰ μίαν σελίδα ἐπαναλαμβάνει καὶ κατωτέρω «πτωχία τῷ πολυκεφάλῳ θηρίῳ, ὁ Θ. παλαίει».*

Τρέφει ὁ Θεοδόσιος, ὃν ἐνόμιζε θανόντα, πενθερόν, πενθεράν, τὴν σύζυγον Εἰρήνην καὶ τέσσαρα τέκνα ὀνομασί, Φώτιον, Χρυσόθεμιν, Σωσάνναν καὶ Ἰωάννην (4 ἐτῶν) καὶ quintum τέκνον, quod non nominatur. Τὴν βοήθειαν πεμψάτωσαν οἱ φίλοι Γερμανοὶ εἰς τὸν Γαβριὴλ Φιλαδελφείας καὶ τὸν Μαργούνιον εἰς Βενετίαν, οἵτινες φροντίσουσι περὶ τῶν περαιτέρω. *Ecclesiae ibi miser status. Τὰ λοιπὰ ἐν ταῖς σελίσιν ταύταις (212 κ. ἔ.).*

Ὁ Κρούσιος καὶ τὸν πατριάρχην Ἱερεμίαν μετὰ τινων μητροπολιτῶν ἀνέμενεν εἰς Τυβίγγην μετὰ τοῦ Θεοδοσίου, ὡς εἶχεν ἀποφασισθῆ ἐν πλήρει συμβουλίῳ λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, κατ' ἀνακοίνωσιν ἔγγραφον τοῦ Κορινθίου Ἀντωνίου Ἰενισχίου Νεοπάτρας πρεσβυτέρου Μαρτίῳ 1597¹ ἔγραψε δὲ ὁ Κρούσιος «προσευχόμενος ὑπὲρ Σοῦ, ᾧ παναγιώτατε, καὶ τῶν Ἑλλήνων τῷ θεῷ» ἢ γραφὴ ὅμως δὲν εὔρε τὸν πατριάρχην ἐν τοῖς ζῶσιν . . .

§ 3. Ὁ Κρούσιος σημειοῦται ἐπίσης περὶ τοῦ Jo. Michaël qui nunc nominatur Josephus Naason ex Christiano Judæus factus; Dux Naxi et 7 insularum Aegæi maris Princeps, τοῦ ὑπὸ τοῦ Σελήμ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου διορισθέντος. Εἶναι ὁ Nassy ἐκεῖνος ὁ

¹ Ὁ Κρούσιος ἐν χαρτίῳ κεκολλημένῳ μεταξὺ τῆς σ. 372-373 τοῦ χειρογράφου γράφει ἄνωθεν ἰδίᾳ χειρὶ καὶ ἐρωτᾷ.

Ἐν Χρῆστῷ χαίρειν. Κύριε ἀδελφέ, ἐν τίνι ἔτει ὁ Παναγιώτατος ἠθέλησε πορεύεσθαι εἰς Τυβίγγην . . . 18 Mart. 1597.

ἀπάντησις: ἔτη α: φ: γ. Anno 1593.

ὁ δούλο σου σέ προσκηνά ὁ σκλάβος ὁ δικό σου

Ὁρα σ. 302 τοῦ ἐπὶ τῇ 45ετηρίδι ἐκδοθέντος τόμου. Ἐκωλήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ὅτε ἦσθε τῆς ὁδοῦ.

μουτεφερίκ, ὁ εὐγενὴς Ἰουδαῖος, ἐκ Πορτογαλίας, ὁ Φρὲγκ βέης κατὰ τὸν Σουλεϊμάν, παρ' οὗ ἐπέτυχε κατὰ τὸ 1555 ἵνα λάβῃ τὴν Τιβεριάδα καὶ τὰ περὶ αὐτὴν περιχώρα πρὸς συνοικισμὸν τῶν καταδιωκομένων Ἰουδαίων. Ἄπ' αὐτοῦ ἤρχισεν ὁ σιωνισμὸς καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς μεταξοσκληροτροφίας εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἵνα ἐγκαινίση εἰς τὴν παλαιὰν κοιτίδα τῶν προγόνων αὐτοῦ κέντρον αὐτόνομον τοῦ Ἰσραήλ, καίτοι καὶ αὐτοκρατορικὸν φιρμάνιον ἐν χερσὶν ἐκράτει καὶ τὴν Τιβεριάδα περιετείχισεν, ἔμεινεν ἀσυντέλεστον¹, ἵνα συντελεσθῇ τώρα μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Ὁ Jo. Michaël τοῦ Κρουσίου (δρα σ. 237) οὗτος εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα προσωπικότης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ δὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ, οὐδὲν δὲ βέβαιον, ἐὰν αἱ ἐν Τουρκίᾳ οἰκογένειαι Nassy ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, τοῦ καὶ ὑποψηφίου βασιλέως τῆς Κύπρου, ὅστις ἐπὶ τῇ δοθείσῃ ἐν ὥρᾳ εὐχίας ὑποσχέσει τοῦ Σελήμ καὶ οἰκίσημον ἠτοίμασε καὶ παρεφύλαττε φέρον τὴν ἐπιγραφὴν «... Rex Cyprî» ἐννοεῖται πρὸ τῆς κατακτίσεως τῆς νήσου.

§ 4. Ἐπίσης γίνεται λόγος ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ τοῦ Ἡμερολογίου περὶ Χιακῶν πραγμάτων ἐξ ἀφορμῆς ἐπιστολῆς Ἰακώβου τοῦ Παλαιολόγου, ἧτις δημοσιευθεῖσα ἐν Οὐρσέλλῃ κατὰ τὸ 1549 ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν τοῦ Κρουσίου ἐνδιαφερομένου, ὡς γνωστὸν, περὶ παντὸς Ἑλληνικοῦ. Ὁ Ἰάκωβος Χίος, υἱὸς Θεοδώρου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ 23 σελίδας ἐντύπου καταλαμβάνουσης, ἔχει εἰδήσεις τοιαύτης σπουδαιότητος, de rebus Constantinopoli et Chii, ὥστε ὁ μακαρίτης Legrand ἠναγκάσθη, ὡς λέγει, νὰ ἀναδημοσιεύσῃ αὐτὴν *integralement*, καθόσον μετὰ πολλὰς ἀναζητήσεις μόνον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν εὗρε, νῦν δὲ ἐξ ἀνακωινώσεως τοῦ φιλάτου καὶ προνοητοῦ διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν Κρουσιανῶν σοφοῦ διδασκάλου κ. W. Schmid καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Τυβίγγης εὐρίσκεται². «Chio ins. et civitati quæ nunc est latibulum furum (=φω-

¹ Ὁ Nassy don Miquèz ἐκράτησε τὸ δουκάτον ἐπὶ δεκατρία ἔτη μέχρι τῆς 2 Αὐγ. τοῦ 1579. Τὰ περὶ αὐτοῦ δρα ἐν Hammer t. VI, 383 ἢ Jorga G. d. Osmanischen Reichs t. III 127 κ. ἐ. Μὴ λησμονηθῆτω ὁ ταῖς μελέταις ἡμῶν οὐχὶ ἄγνωστος Gerlach, ὅστις εἰς πολλὰ μέρη τοῦ T. Tagebuch μινμήσεται τοῦ διαβοήτου ἀνδρός. Ἐπίσης ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Ὑ. Πύλης ὁ Σαλήχ Σαφὲτ βέης, τοῦ ναυτικοῦ Ἐπιτελείου, μέλος τοῦ διὰ τὴν Τουρκικὴν Ἱστορίαν Ἰνστιτούτου ἐδημοσίευσε νέα ἔγγραφα περὶ τοῦ δουκὸς τούτου ἐν τῷ 16ῳ τεύχει τῆς Tarich Osmani Endjoum eni medjmuassi (1922) Προστεθείσθω μοι καὶ ἡ διαφωτιστικὴ Διάλεξις (Conférence) τοῦ A. Galante, ἧτις γενομένη ἐν τῇ ἐστίᾳ τῆς Bené-Berith τοῦ Πέραν κατὰ Φεβρ. τοῦ 1913 ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Bull.:... du District XI d'Orient I. O. B. B. Fébr. 1911 Fébr. 1913 σ. 204 κ. ἐ.

² Σελ. 235 κ. ἐ. Legrand, Bibl. Hellén. XV-XVI siècles t. IV, σ. 326 κέξ. Paris 1906.

λεὰ κλεπτῶν . . .) Ὁ Κρούσιος ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀναφέρει ὅτι in arce Chii ἐγεννήθη ὁ Ἰάκωβος οὗτος, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐξήρητο ὁ λ η ἢ ν ἦ σ ο ς καὶ ὅτι ἦτο doctissimus, nobilis, dives, omnia relinquens obstudia.

Περὶ τοῦ Ἰακώβου τούτου Παλαιολόγου βλέπε ὅσα ἔγραψεν ὁ Γ. Ζολώτας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χίου τόμ. 3 Α σ. 395 - 97 καὶ 3 Β 26 - 30 καὶ ἐπιθι Δ. Πετροκόκκινον ἐν Χιακῶν Χρονικῶν τεύχ. 6 σελ. 83 κέξ. ¹.

§ 5. Ἡ περαιτέρω ἀνάλυσις τοῦ πολυειδοῦς περιεχομένου τοῦ τόμου τούτου ἄγει με εἰς κόπον πολύν. Ἐν αὐτῷ ἀπαντῶσιν εἰδήσεις πολιτικάι θρησκευτικάι, φιλολογικάι, γενεαλογικάι, βιογραφικάι, οἰκογενειακαὶ τοῦ τε Κρουσίου καὶ ξένων, ἀκαδημαϊκάι, βιβλιογραφικάι ὡς καὶ περὶ Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ πατριαρχικῶν, ἃς ἐλάμβανεν ἐκ τῶν προσερχομένων αὐτῷ πρὸς ζητείαν ἐξ Ἀνατολῆς Ἑλλήνων προσφύγων καὶ ἐξ ἐπιστολῶν τῶν φίλων αὐτοῦ ἡμετέρων καὶ ξένων, ἃς καὶ ἐν ἰδίῳ κιβωτίῳ ἀπεθησαύριζεν. Ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ ἀνευρίσκει τις Ἑλληνιστὶ καὶ ἐπιστολάς, αἵτινες ἐγνωσθησαν ὑπ' ἐμοῦ πρὸ ἐτῶν (πρβλ. π. χ. ἐμὰ Germanogræca καὶ ἀλλαχοῦ) ἤδη δ' εὐρίσκονται ἐν σειρᾷ, ἐν οἰκείᾳ θέσει μετὰ τῶν συνεχῶν ἀναμεικτων παρατηρήσεων. Μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ὀφείλω καθηκόντως ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἵνα ἀναφέρω καὶ μὴ ἀποκρύψω ὅτι τάσσονται καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἔκδοσιν τῆς Τουρκογραφίτζιας (οὔτω) μεταξὺ τοῦ Μαργουνίου, τοῦ Κυθήρων ἐπισκόπου, ὅστις, ἄμ' ἀναγνούς τὴν Τουρκογραφίτζιαν (οὔτω) ἔγραψε τῷ πατριάρχῃ Ἱερεμία διαμαρτυρόμενος ἐπὶ τῇ ἐκδόσει καὶ τοῖς περιεχομένοις τοῦ βιβλίου, ὅπερ «προσωπεῖον μόνον χρηστότητος φέρει καὶ μᾶλλον καθ' ἡμῶν ἢ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεδόθη²». Ὁ Κρούσιος μαρτύρεται τὸν Θεόν, δικαιολογεῖται καὶ ἀπολήγει ἐν τῇ τέως ἀνεκδότῳ ἐπιστολῇ ἐν τέλει οὕτως: «Ἐρρωσο ἐν Κυρίῳ, καὶ ἀποκρίθητι φιλικῶς, ἵνα μὴ δόξης ἔτι ἀπηλλοτριωσθαίμου, ὡς οὐ δεῖ». Tybingæ, 25 oct. 1599. «Ἐθαύμασε, ἔλυπήθη» ὁ Κρούσιος, ἡ ἀλληλογραφία ἀνεκόπη, ἀλλὰ δὲν διεκόπη, ὡς ἄλλοτε καὶ ἔγραψα.

§ 6. Ἄλλ' ἐπὶ τοῖς ἄνωθι προβάλλεται ἴσως ἡ ἐρώτησις, διὰ τίνας

¹ Καθ' ἃ ἀνακοινοῦται μοι ὁ καθηγητὴς κ. Φ. Κουκουλές.

² Σάθ α: Ἱερεμίου Σχεδ. 1870 σελ. 12 - 126. Τὸ ἔγγραφο φέρει χρονολογίαν 1590 Ἐνετιῆθεν. Πρβλ. καὶ Μυστακίδην ἐν Revue des Études Grecques 1898 σελ. 306 διὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, καὶ Germanogræca ΚΠ. 1922 σελ. 56-57. Ἡ ἀπὸ ἐτῶν ὑπόχρεσις ἡ δοθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ, δὲν ἐξεπληρώθη. Ἴσως, εἰάν ὁ θεὸς χαρίσθαι μοι ὑγίαν, ἐπανέλθω ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ πράγματος, πρὸς κατάταξιν ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων ἐν ἐνὶ τόπῳ, διότι καὶ Ὁ Φιλὰδελφείας Γαβριήλ ἔγραψεν αὐτῷ λέγων: «ἴσθι τοὺς φιλοῦντάς σε τῶν Ἑλλήνων δυσχερῶς φέρειν ἀκούοντας τὴν τῶν ὀνομάτων σύνθεσιν» «Τουρκογραφίτζιαν».

λόγους ἢ ἔναρξις τῆς τοῦ Ἡμερολογίου ἐκδόσεως ἀπὸ τῶν τελευταίων τόμων ἀπεφασίσθη; Ἀπλουσιάτη ἢ ἀπάντησις. Ἐκ τῶν πρώτων τόμων προήλθεν ἡ *Turcogræcia* (1584, Βασιλεία) ἢ *Germanogræcia* (1584, αὐτόθι), ἀδελφὰ βιβλία, τὰ *Acta et Scripta Theologorum Wirtemb: et P. Hieremiæ . . .* («Φραγκοῦρη, 1584), τὰ *Annales Suevici*, (αὐτόθι, 1595-1596 ἐν τρισὶ τόμοις) πάντα τὰ διαληφθέντα εἰς μέγα σχῆμα, πλὴν μικρῶν ἔτι φυλλαδίων, ἐνομίσθη ὅτι ἐν τοῖς τόμοις τούτοις ἐξηντημένον εἶναι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἐν αὐτοῖς καὶ ἀνέκδοτα ἐνδιαφέροντα ἢ συμπληροῦντα τὰ ἤδη ἐκδεδομένα ὑπῆρχον, ὡς κατέδειξα. Ἔνεκα τῶν πολυτόμων καὶ πολυσελίδων τούτων ἐκδόσεων ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τὰ μετὰ τὸ ἔτος 1595 καὶ δικαίως, τῇ ἐπιμόνῳ προτάσει τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ κ. W. Schmid. Ὁ χρηστότατος οὗτος ἀνὴρ μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ Καταλόγου τῶν ἐν τῇ Βιβλ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἑλληνικῶν χειρογράφων (Tübingen 1902 εἰς 4^ο) ἰδιαιτέραν ἐστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐν γένει εἰς τὰ τῆς Σουηβικῆς Μελίσεως χειρογραφα καὶ δὴ τὸ Ἡμερολόγιον, παραθαυρονθεὶς δὲ καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου, ὑπέβαλε τοῖς ἀρμοδίους πρότασιν περὶ ἐκδόσεως τοῦλάχιστον ἐνὸς τόμου, ἐπὶ τῇ 450^ῃ ἐπετηρίδι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου (1477). Ἡ πρότασις ἔτυχεν ὁμοθυμίου ὑποστηρίξεως τῶν ἀρχῶν, τῶν ἀρχαίων τροφίμων καὶ φίλων, ἐτοίμων δὲ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιμελῆ φροντίδα καὶ ἐπίβλεψιν αὐτοῦ ἀπὸ ἐτῶν γενομένων ἀντιγράφων ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς φροντιστηρίοις φοιτητῶν, προήλθε κατὰ τὸ 1927, παρὰ τὸ στενὸν τῶν περιστάσεων, ὁ ἐπὶ τῷ Ἰουβιλαίῳ τόμος —*Jubiläums Band*—περιέχων τὰ τῶν ἐτῶν 1596-1597 ἡμερησια ἀπομνημονεύματα τοῦ Κρουσίου συνεχιζόμενα αὐτοτελῆ ἐν τῷ ὑπὸ τὴν κρίσιν ἡμῶν τόμῳ. Τῷ κ. Schmid, καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ διδάκτορι κ.κ. W. Götz καὶ E. Konrad εὐχαρισταὶ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει, τῇ ὁποίᾳ εὐχόμεθα ἴν' ἀκολουθήσῃ καὶ ἡ τῶν λοιπῶν τόμων, VIII καὶ VIII, ἐν ὄλῳ 1318 ἀκόμη σελίδων, ἐν αἷς καὶ Ἑλληνικὰ ἔτι ὑπάρχουσι κείμενα.

Γράφων τὰνωτέρω προτρέπω τοὺς ἀρμοδίους, ἵνα ὑποβοηθήσῃ τῇ ἐκδόσει ἔργων ἀνδρός, οὗ τὴν φιλελληνίαν, τὴν ἀκόρεστον, τὴν δοκιμασθεῖσαν, τὴν φιλανθρωπίαν, οὐδεὶς σήμερον ἀμφισβητεῖ, οὗ ἄνευ πολλὰ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων θὰ ἦσαν ἄγνωστα, ἰδίως τὰ τῆς 15^{ῆς} ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν αἱ πηγαὶ δὲν ρέουσι. Διὰ τοῦτο καὶ εὐγνώμονες αὐτῷ ὀφείλομεν οἱ Ἕλληνες ἵνα ὤμεν, καὶ ὁ ταῦτα ὑπογράφων, φιλοκρούσιος *Crusiusfreund*, ὡς ἐπισήμως ὠνομάσθη, ὁ οὐχὶ ὀλίγον ἐκ τῶν τοῦ Κρουσίου ὠφελήθεις χωρὶς δυστυχῶς καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις εὐπρεπέστερον καὶ εὐτακτώτερον, παρὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς πρόθεσίν μου ὑπηρετήσω καὶ πλείονα νῦν χαρῶ¹.

¹ Ὅρα προλεγόμενα εἰς τὰ ἐμὰ *Germanogræcia*, Κ/πολις 1922.

§ 7. Κλείων τὴν Κρουσιανὴν ταύτην βιβλιολογίαν, δὲν διατάζω ἵνα, ἐπιδοροπίου δίκην, καὶ ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν τοῦ Κρουσίου προσφέρω δύο μόνον σημεῖα, τεκμηριοῦντα τὴν τε εὐσεβόφρονα διάθεσιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀπὸ θεοῦ βοήθειαν, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ περὶ παντὸς ἀγαστὴν εἰλικρίνειαν «Οἰκίακὰς θλίψεις ὁ γέρον ἔχω ἀείποτε δυστυχῶ ἐγὼ καὶ ἐν τῷ γήρᾳ μάλιστα· τᾶλλα κατ' ἑμαυτὸν ἀεὶ ἐν τοῖς τῆς κλήσεως εὐδαίμων καὶ τίμιος, κατὰ δὲ τοὺς οἰκίους δυστυχῆς καὶ πᾶσαι μοι συμφοραὶ ἐκ γυναικῶν . . . Ἐλέησόν με, ὦ πάνσεπτε τριάς».

Ὁ Κρούσιος ἦτο τρίγαμος¹ τὴν τελευταίαν σύζυγον Καθαρίνην ἐνυμφεύθη κατ' Αὐγουστον (12) τοῦ 1567 ἐξ ἐπιφανῶν γονέων περὶ αὐτῆς (de vita et morte charissime uxoris αὐτοσχεδῖως σ. 267) πολλὰ γράφει ἐξ ὧν τάδε ἀποσπῶν καὶ θυμηδῖαν τῷ ἀναγινώσκοντι ἴσως παρέχω· «ἦτο formosissima [εὐμορφωτάτη] ὥστε καὶ φθονεῖσθαί με ὑπὸ τινων νεωτέρων αὐτῆς τυχεῖν. Vixit mecum ferè 32 annos· ἰδιογνώμων ἔστιν ὅτε καὶ πολυδάπανος, ὥστε με πολλάκις βαρύνεσθαι· cætera, συντετὴ καὶ πρακτικῆ. Pererit mihi ἔνδεκα κάλλιστα τέκνα, de quibus hodie sola Theodora restat, quam Deus mihi (fere 73 annorum) conseruet.» Ἐφοβεῖτο ὁ καλοκάγαθος Κρούσιος μὴ καὶ τὸ ἑνδέκατον τοῦτο τέκνον χάσῃ . . . ἦτο, ὡς κατωτέρω λέγει, φθισικῆ· «ist aber phthisica und lungensüchtig gewæsen» θαναμαστὸν δὲ ὅτι ἐπὶ τόσα ἔτη ἔζησεν . . . ἐπιλέγει.

Ὁ Κρούσιος ἐπὶ ταῖς στενοχωρίας αὐτοῦ καὶ τοῖς δυστηγῆμασιν ἀναφέρεται εἰς τὸν Ὑψιστον· «ἐλέησόν με, ὦ πάνσεπτε τριάς· φιλοπονώτατος, πολυπονώτατος καὶ πολυπαθέστατος ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ φιλελληνέστατος (οὔτω).

Β Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

Λιδάσκαλος

τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

¹ Ἐγγραφον κατὰ Νοέμβριον 1931

Νέον Κουρὶ Θεσσαλονίκης

¹ Ὅρα Turcogræc. 496. Ἐνταῦθα δὲ σελ. 267 καὶ 343 τοῦ ῥόμου.